

مجمع البحرين (کتاب)

مجمع البحرين و مطلع النیرین، مجموعه‌ای است از لغت مهم و الفاظ ناآشنایی که در **قرآن** و **روایت اهل بیت** علیهم‌السلام به کار رفته است که به وسیله شیخ **فخرالدین طریحی** به رشته تحریر درآمده است.
کتاب حاضر از مشهورترین آثار مؤلف به شمار می‌آید. وی در این کتاب به لغت غریب و نا آشنا اکتفا نکرده و به لغت دیگر نیز پرداخته است.

فهرست مندرجات

- ۱ - انگیزه نگارش
- ۲ - اهمیت کتاب
- ۳ - ساختار و گزارش محتوا
- ۴ - منابع
- ۵ - تاریخ نگارش
- ۶ - تحقیقات پیرامون
  - ۶.۱ - ترجمه
  - ۶.۲ - تعلیقه
  - ۶.۳ - مستدرک
  - ۶.۴ - ملحقات
  - ۶.۵ - حاشیه
- ۷ - پانویس
- ۸ - منبع

انگیزه نگارش

شیخ فخرالدین طریحی در مقدمه کتاب، انگیزه خود را از نگارش کتاب مجمع البحرين این گونه بیان می‌فرماید:
«و لما صنف فی ایضاح غیر الاحادیث المنسوبة الی الال کتب متعددة و دفاتر متبذرة، و لم یکن لاحد من الاصحاب و لا لغيرهم من اولی الالباب مصنف مستقل موضع لخبارنا مبین لآثارنا... حدانی ذلک علی الشروع فی تالیف کتاب کاف شاف یرفع عن غریب احادیثنا استارها، و یدفع عن غیر الجلی منها غبارها.
ثم انی شفعتہ بالغرانب القرآنیة و العجائب البرهانیة لیتم الغرض من مجموعی الکتب و السنة».
[۱] مجمع البحرين، طریحی، ج ۱، ص ۱۰.

یعنی: «من دیدم در شرح روایات و احادیث منسوب به غیر معصومین و اهل بیت رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم کتاب‌های متعددی نگاشته شده است و از میان اصحاب و علمای بزرگ نیز کتابی مستقل در شرح اخبار و روایات معصومین علیه‌السلام نگاشته نشده است، لذا بر آن شدم تا در شرح سخنان و احادیث اهل بیت عصمت و طهارت علیه‌السلام این کتاب را به نگارش درآورم.
من در این کتاب واژه‌های غریب و نا آشنای قرآنی را نیز بر آن افزودم تا از کتاب و سنت به همراه هم بهره مند گردیم».

اهمیت کتاب

از امتیازات مهم این کتاب جمع میان لغت مهم در کنار الفاظ غریب و ناآشنای واژه هاست، واژه‌هایی که در قرآن و سنت طاهره و روایت اهل بیت علیه‌السلام وارد شده است و این نکته در درک صحیح معانی آیت قرآن و معانی تفسیری آن بسیار سودمند و مفید است.
از این جهت، این کتاب در مباحث تفسیری بسیار مورد توجه و استفاده مفسرین و محققین قرآنی قرار گرفته است.
به عبارت دیگر، این کتاب علاوه بر آن که یک کتاب لغت است، کتاب «غریب قرآن» و کتاب «غریب حدیث» نیز به شمار می‌آید.
همچنین، این کتاب در درک صحیح معانی روایات ائمه معصومین علیه‌السلام که در زمینه مباحث اعتقادی و فقهی و اخلاقی و دیگر مباحث وارد شده است، بسیار مؤثر و قابل توجه است.
نکته دیگر این که، در این کتاب به اسامی بسیاری از پیامبران الهی و راویان احادیث و علما و دانشمندان اسلامی و پادشاهان و شخصیت‌های بزرگ تاریخی و شرح بسیاری از مباحث عقیدتی نیز اشاره شده است.
در حقیقت این کتاب، یک **دائرة المعارف** از موضوعات گوناگون و مباحث متنوعی می‌باشد که محققان را برای دستیابی به بسیاری از موضوعات راهنمایی می‌کند.

کتاب شامل شش بخش می‌باشد. شیخ فخرالدین طریحی در این کتاب، لغت را به پیروی از جوهری بر پایه نظام قافیه ترتیب داده است. بر حسب این نظام، ملاک ترتیب الفبایی لغت در مرتبه اول، حرف پایانی، سپس حرف نخست و سرانجام حرف میانی است. وی در این کتاب همزه و الف را در یک بلب آورده و هر یک از **حروف الفبا** را در عنوان کتابی مستقل آورده است. این کتاب علاوه بر معانی واژه‌ها، شامل روایت، احادیث، آیت قرآن کریم، بحث‌های تفسیری و **معجزات** قرآن، سخنان بزرگان و مطالب فراوان دیگری نیز هست.

منابع

- کتاب «مجمع البحرین» با توجه به بسیاری از منابع مهم و معتبر لغوی و مجموعه‌های بزرگ و لغت نامه‌های معروف نگاشته شده است، مانند:
- ۱- «**الصحاح**» نوشته **ابو نصر**، **اسماعیل بن حماد جوهری** (در گذشت ۳۹۳ هجری).
  - ۲- «**النهاية في قريب الحديث و الاثر**»، نوشته **ابن اثیر** (در گذشت ۶۰۶ هجری).
  - ۳- «**شمس العلوم و دواء كلام العرب من الكلوم**»، نوشته **نشان بن سعید بن نشان** یمنی حمیری (درگذشت سال ۵۷۳ هجری).
  - ۴- «**مجمع البحار**»، نوشته شیخ محمد طاهر صدیقی فتی (درگذشت ۹۸۱ هجری).
  - ۵- «**فائق اللغة**»، نوشته **جار الله**، **ابو القاسم محمود بن عمر زمخشری** (درگذشت ۵۳۸ هجری).
  - ۶- «**الغریبین**» نوشته **هروی**.
  - ۷- «**الدر النثیر**».
  - ۸- «**القاموس**».
  - ۹- «**اسلس اللغة**».
  - ۱۰- «**المجمل من اجناس اللغة**».
  - ۱۱- «**المغرب الغریب**».
  - ۱۲- «**شرح نهج العجیب**» و کتاب‌ها و شرح‌های فراوان دیگر.

تاریخ نگارش

شیخ فخرالدین طریحی نگارش کتاب «مجمع البحرین» را در **۱۶ رجب سال ۱۰۷۹ هجری** به پایان رسانده است. وی این کتاب را در جوار **بیت الله الحرام**، در شهر **مکه** به نگارش درآورده است. شیخ فخرالدین طریحی این کتاب را بعد از نگارش کتاب «**غریب القرآن**» و کتاب «**غریب الحدیث**» نگاشته است.

تحقیقت پیرامون

← ترجمه

کتاب «مجمع البحرین» توسط **نجم الممالک**، **میرزا اسماعیل بن زین العابدین تهرانی** ستاره شناس، مشهور به **مصباح**، متولد ۱۳۰۰ هجری و معاصر با **آقا بزرگ تهرانی** به فارسی ترجمه شده و با نام «**ترجمه مجمع البحرین**» منتشر گشته است. وی لغت فراوان دیگری را نیز به آن افزوده است.

← تعلیقه

حکیم عارف، ملقب به **صدر الافاضل**، **میرزا لطف علی شیرازی**، متولد ۱۲۶۸ هجری، تعلیقه‌ای بر کتاب مجمع البحرین نگاشته است به نام «**رسالة اواسط القلاند**»، که تاریخ نگارش آن ۱۲۹۹ هجری است.

← مستدرک

شیخ **صفی الدین بن شیخ فخرالدین طریحی نجفی** (در گذشت ۱۱۰۰ هجری)، **فرزند مؤلف**، برای این کتاب مستدرکی نوشته است. این مستدرک مجموعه تعلیقت و حواشی است که وی بر این کتاب نوشته است.

← ملحقات

شیخ **صفی الدین ملحقاتی** نیز بر این کتاب دارد. وی در این ملحقات لغاتی بر مجمع البحرین افزوده است.

← حاشیه

علاوه بر مؤلف و فرزند مؤلف، علمای دیگری از جمله سید میرزا محمد بن میرزا علی اصغر حسنی حسینی طباطبایی تبریزی بر این کتاب حاشیه نوشته‌اند.

پانویس

۱. [↑](#) مجمع البحرین، طریحی، ج ۱، ص ۱۰.

منبع

نرم افزار جامع الاحادیث، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی.

رده‌های این صفحه: [کتاب شناسی](#) | [کتاب لغت عرب](#)